

TÜRKİYE BAROLAR BİRLİĞİ
ÇEVRE VE KENT HUKUKU KURULTAYI
Ankara, 02-03 Haziran 2012

ÇEVRESEL ETKİ DEĞERLENDİRME SÜRECİ
VE
ÇEVRE İHLALLERİNE ETKİSİNE DAİR
ATÖLYE ÇALIŞMASI
TEBLİĞİ

İzmir Barosu Kent ve Çevre Komisyonu
24 Mart 2012

GİRİŞ

Bu tebliğ, 02-03 Haziran 2012 tarihinde Ankara’da yapılacak olan Türkiye Barolar Birliği Çevre ve Kent Hukuku Kurultayı’na sunulmak üzere, İzmir Barosu’nun ev sahipliğinde, İzmir ve Aydın Barosu’na kayıtlı avukatlar, şehir ve bölge planlamacıları, çevre, inşaat ve ziraat mühendisleri, akademisyenler ve yerel yönetim temsilcilerinin katılımıyla, 24.03.2012 tarihinde yapılan “**ÇED süreci ve çevre ihlallerine etkisi**” konulu atölye çalışmasının bir sonucu olarak kaleme alınmıştır.

Bu çalışmada, ÇED süreci hem mevzuat hem de uygulama açısından ele alınmış, ÇED süreci ile ilgili mevcut hukuki düzenlemelerin, kimler için nasıl bir avantaja ve dezavantaja yol açtığı, çevre ihlallerine yol açan ya da zemin hazırlayan faktörler arasında ÇED mevzuatının ve uygulamasının rolünün ne olduğu sorularına yanıt aranmış; ÇED raporu vermeye yetkili kuruluşların proje sahipleri (özel sektör) ve kamu idaresi ile ilişkileri değerlendirilmiş; ÇED sürecinin adilane bir şekilde işlemesi için uluslararası çevre mevzuatı da dikkate alınarak, özellikle şeffaflık ve doğru bilgilendirme, karar alma süreçlerine halkın katılımı ve denetim açısından ne tür alternatifler getirilebileceği tartışılmıştır.

ÇED MEVZUATINDA MEVCUT DURUMUN TESPİTİ

Türkiye’de mevcut çevre koruma mevzuatının başında 1983 yılında yürürlüğe giren Çevre Kanunu gelmektedir. Çevre Kanunu’nun çıkarılma amacını açıklayan birinci maddesi, bu kanunun amacının “**bütün canlıların ortak varlığı olan çevrenin, sürdürülebilir çevre ve sürdürülebilir kalkınma ilkeleri doğrultusunda korunmasını sağlamak**” olarak ifade etmektedir.

Bu amaca uygun düşmesi açısından, Çevre Kanunu’nun 10.maddesi, gerçekleştirmeyi plânladıkları faaliyetleri sonucu çevre sorunlarına yol açabilecek kurum, kuruluş ve işletmelerin, Çevresel Etki Değerlendirmesi raporu almasını şart koşmuş ve bu sürecin bakanlıkça çıkartılacak bir yönetmelikle düzenleneceğini ifade etmiştir.

Çevresel Etki Değerlendirmesi Yönetmeliği olarak adlandırılan bu yönetmeliğin çıkarılıp, yürürlüğe girmesi için ne yazık ki aradan 10 yıl geçmesi gerekmiştir.

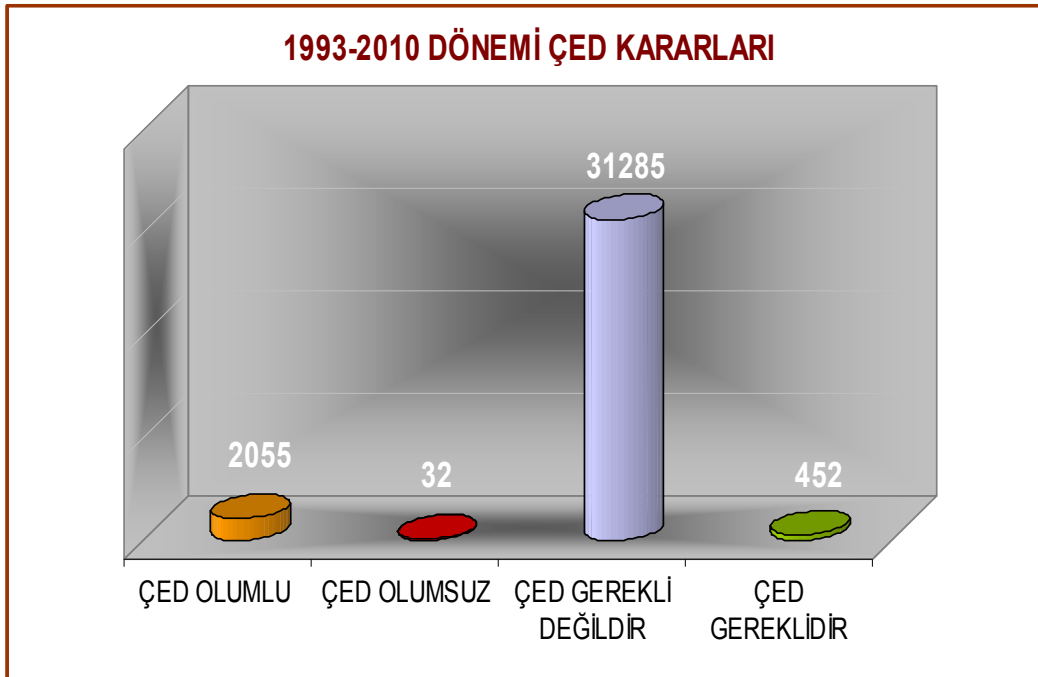
1993 yılında çıkarılan ilk yönetmelikten bu zamana kadar geçen yaklaşık 20 yıllık süre içinde ÇED Yönetmeliğinde, **1997 yılında bir kez, 2002 yılında 2 kez, 2004, 2008 ve 2009 yılında birer kez ve 2011 yılında 2 kez olmak üzere toplam 8 defa değişikliğe gidilmiş, yönetmelik 3 kez tamamıyla yürürlükten kaldırılmıştır.**

Yönetmelikte yapılan değişiklikler incelendiğinde, ÇED yönetmeliğinin, 1997 yılından sonra yapılan değişikliklerle Çevre Kanunu’nda yer alan amaçtan gittikçe uzaklaştığı, açıkça görülmektedir:

- 1997 tarihli ÇED Yönetmeliği'nin amacını açıklayan 1.maddesi: *Bu Yönetmeliğin amacı, gerçek ve tüzel kişilerin gerçekleştirmeyi planladıkları Yönetmelik kapsamına giren faaliyetlerinin çevre üzerinde yapabilecekleri bütün etkilerin belirlenerek değerlendirilmesi ve tespit edilen olumsuz etkilerin önlenmesi için gerçekleştirilecek Çevresel Etki Değerlendirmesi sürecinde uyulacak idari ve teknik usul ve esasları düzenlemektir*” diyerek, çevre koruma yönünün de dikkate alındığı bir denge sağlamayı amaçlamış iken;
- Halen yürürlükte olan 2008 tarihli ÇED Yönetmeliği'nde ise amaç, *“Çevresel Etki Değerlendirmesi sürecinde uyulacak idari ve teknik usul ve esasları düzenlemek”* olarak belirlenmiş, ÇED süreci, çevresel koruma ve yatırımın çevreye olumsuz etkilerinin tespit ve önlenmesi için yapılan bir çalışma olmaktan çıkarılarak, yatırımcının her halükarda önünü açmayı hedefleyen basit bir prosedüre indirgenmiştir.
- ÇED sürecini yöneten idari birim olan *ÇED Planlama Genel Müdürlüğü*'nün ismi dahi *ÇED İzin ve Denetim Genel Müdürlüğü* olarak değiştirilmiştir. Bu isim değişikliği dahi ÇED sürecine yönelik idari algıyı göstermek için önemli bir örnektir.

Siyasi iktidarların ÇED sürecini yatırımcının önünde bir *“engel”* olmaktan çıkaran ve çevre koruma-kullanma dengesini kullanma yönünde değiştiren politikalarının sonuçları, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı ÇED istatistikleri ile de örtüşmektedir.

ÇED İzin ve Denetim Genel Müdürlüğü tarafından tutulan 1993-2010 yılları arasındaki ÇED kararları istatistiklerine göre, **17 yıllık dönem içinde verilen 33824 ÇED kararından sadece 32 tanesi “ÇED olumsuz” olarak verilmiştir. “ÇED gerekli değildir” kararı sayısı ise 31285'tir.**

ÇED OLUMLU: Çevresel Etki Değerlendirmesi Raporu hakkında Kapsam Belirleme ve İnceleme Değerlendirme Komisyonunca yapılan değerlendirmeler dikkate alınarak, projenin çevre üzerindeki olumsuz etkilerinin, alınacak önlemler sonucu ilgili mevzuat ve bilimsel esaslara göre kabul edilebilir düzeylerde olduğunun saptanması üzerine gerçekleşmesinde sakınca görülmediğini belirten Bakanlık kararı.

ÇED OLUMSUZ: Çevresel Etki Değerlendirmesi Raporu hakkında Kapsam Belirleme ve İnceleme Değerlendirme Komisyonunca yapılan değerlendirmeler dikkate alınarak, projenin çevre üzerindeki olumsuz etkileri nedeniyle uygulanmasında sakınca görüldüğünü belirten Bakanlık kararı.

ÇED GEREKLİ DEĞİLDİR: Seçme eleme kriterlerine tabi projelerin önemli çevresel etkilerinin olmadığı ve Çevresel Etki Değerlendirmesi Raporu hazırlanmasına gerek bulunmadığını belirten Bakanlık kararı.

ÇED GEREKLİDİR: Seçme eleme kriterlerine tabi projelerin çevresel etkilerinin daha detaylı incelenmesi ve Çevresel Etki Değerlendirmesi Raporu hazırlanmasının gerektiğini belirten Bakanlık kararı.

Geçen 17 yıllık süre içinde, ÇED yönetmeliği kapsamına dahil olan faaliyetler sonucu yaşanan ekolojik sorunlar dikkate alındığında, sadece 32 proje için olumsuz karar verilmiş olması, hem politik iradenin “**kalkınmacı**” politikalarının niyet ve sonuçları, hem de idarenin ve ÇED raporu düzenleyen firmaların tarafsızlığı konusunda ciddi endişe ve kuşklar duyulmasına yol açmaktadır.

ÇED yönetmeliklerinin sürekli olarak, çevre koruma politikalarının aleyhine değişmesinin yanında, mevcut yönetmeliği dahi var olduğu şekliyle uygulamamada ısrar, yasal zorunlulukları gözardı etme, idarenin mevzuata aykırı karar ve uygulamaları, üzerinde durulması gereken ciddi bir sorun olarak ortaya çıkmaktadır.

ÇED düzenlemelerinin genel ruhunu, çevre koruma-kalkınma dengesinin her ne pahasına olursa olsun kalkınma lehine bozulması olarak nitelendirmek mümkündür. **Karar alıcı ve uygulayıcılarda, yatırımcının önünü açarken çevreye verilecek zararı görünmez kılmayı hedefleyen bir politik yaklaşımın mevcut olduğu,** atölye çalışmasında yapılan tespitlerden biri olarak ortaya çıkmıştır.

ÇED sürecinde yaşanan ve yukarıda ana başlıklarıyla aktarılan gelişme ve tespitler, kaçınılmaz olarak, Türkiye’de hukuk yapmanın ne anlama geldiğinin ve hukukun ikili yapısının doğru tespit edilmesini de gerektirmektedir.

Türkiye idare geleneği açısından hukuk yapma-uygulama süreci, idarenin bir takım kurallara uymayı ya da bazı davranış şekillerinden vazgeçmeyi taahhüt etmesi kadar, aynı zaman da o kuralları dolanma faaliyeti olarak ortaya çıkmaktadır.

Türkiye’de çevre ihlallerine karşı hukukun etkili bir savunuculuk yöntemi olarak kullanılmaya başlanması, daha doğru bir tespitle bu yöntemin kamuoyunda görünür hale gelmesi, 1990’lı yılların ikinci yarısına tekabül etmektedir.

1990’lı yıllarla birlikte Türkiye, küresel enerji politikalarının bir yansıması olarak nükleer enerji tartışmalarıyla, Mersin Akkuyu’da yapılacak nükleer santralin ihale edilmesinin ardından tanıştı.

Yine bu yıllarda Muğla Kemerköy (Gökova), Yeniköy ve Yatağan termik santrallerinin çevresel etki ve tahribatı gözardı eden uygulamalarına karşı açılan davalar; Siyanürlü altın aramaya karşı çıkan Bergamalı köylülerinin AİHM’e varan hukuk mücadelesi, 1990’lı yıllarda gündeme oturan davalardan bir kaçı oldu.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi gibi uluslararası nitelikli mahkemelerin bu gibi davalara yönelik olarak vermiş olduğu Türkiye aleyhindeki hak ihlâli kararları, basın ve kamuoyunda yankı buldu ve çevre ihlallerine karşı hukuk ve dava yolunun bir savunuculuk yöntemi olarak gelişmesine katkı sağladı.

Bununla birlikte, yukarıda ifade edilen savunuculuk pratiğinden zarar gördüğünü düşünen yatırımcı sınıf ve ağırlıklı olarak bu sınıfın temsilciliğini yürüten ve hukukta “*Yasa Yapıcı*” olarak tanımlanan cari politik irade ve onun idari örgütlenmesi, bu savunuculuk pratiğinden ve bu pratiğin kendi iktidar alanlarında yarattığı “*mağlubiyetlerden*” kendi lehine dersler çıkarmayı bildi:

- Savunuculuk mücadelesinin temel dayanağı olan çevre mevzuatı yeniden revize edildi. Kapsamı çevre aleyhinde sonuçlara yol açacak şekilde daraltıldı ve esnetildi;
- Çevre mevzuatında yapılan değişiklikler sonucunda, hukuk ve adalet sistemi, çevrenin ve doğanın tahribi yolunda bir araç haline getirildi;
- Politik bir tercih ile yatırımcının yanında yer alan devlet, idari ve yargısal mekanizmasını ve silahlı kuvvetlerini çevre ihlallerinden mağdur olan ya da olma riski taşıyan vatandaşlarının karşısına dikmekten çekinmedi;
- Devletin jandarma ve polis gücü, hak ihlallerine karşı çıkan savunuculara yönelik özel yetkili operasyonlarla, yatırımcı için ‘*sahayı temizlerken*’, bazı medya ve üniversiteler bu *temizliğin* toplumsal ve akademik alanda meşrulaştırılması görevini üstlendi.

ÇEVRE İHLALLERİNE YOL AÇAN YA DA ZEMİN HAZIRLAYAN FAKTÖRLER ARASINDA ÇED YARGILAMASININ ROLÜ

Çevre ihlallerini görmezden gelen ÇED raporlarına karşı mağdur vatandaşların ve ağırlıklı olarak köylülerin açtığı davalarla şekillenen yargılama sürecinde yaşanan temel sorunları 3 ana başlıkta toplamak mümkündür:

- 1) **Dava sürecinde tarafların yanlış kurgulanması:** ÇED mevzuatına dayanılarak açılan davaların ağırlıklı ortalamasını, idari işlemin (Bakanlığın ÇED kararlarının) iptali davaları oluşturmaktadır.

Bu süreçte davalı taraf idare olurken, yargılama süreci kaçınılmaz olarak idarenin yatırımcının savunuculuğunu üstlendiği bir istikamette yol almakta, idarenin desteklediği ve savunduğu yatırımcının yatırımları adeta ‘*milli mesele*’ haline getirilmektedir.

Bu süreçte aynı zamanda çevrenin korunması hususunda kendisine yasal zorunluluklar yüklenen idare, bu sorumluluğunu görmezden gelmekte ve dava konusu edilen çevresel sorunun yol açtığı toplumsal maliyeti göz ardı etmektedir.

Devletin sadece müteşebbis yanında yer aldığı ve vatandaşı ile çatıştığı bu tuhaf dava pratiğinden vazgeçilmelidir. Bu tür davalarda, idarenin, yatırımcının savunucusu olma rolünü terk edeceği ve menfaatleri zedelenme riski olan gerçek tarafların yani mağdur vatandaş ve yatırımcının arasında tarafsız bir hakem pozisyonunda kalacağı yasal düzenlemeler, acilen hayata geçmelidir.

- 2) **Üniversitelerin Pozisyonu/Bilirkişi Kurumu:** Söz konusu davalarda yaşanan ve davanın kaderini tayin edecek en önemli aşama bilirkişi incelemesi aşamasıdır. Mevcut yargılama pratiğinde, bilirkişi incelemesi, dava konusu alanda bilgi ve tecrübesi olan ve ağırlığını üniversiteli akademisyenlerin oluşturduğu bilirkişiler eliyle yapılmaktadır.

Geçen 30 yıllık süreçte, devletin üniversitelere kaynak aktarımı konusunda isteksiz davranması, üniversitelerin farklı bir takım yollarla, döner sermaye gibi yöntemlerle kendilerine kaynak yaratma arayışına girmesine yol açmıştır.

Bu arayış, yatırımcı çevrelerle üniversitelerin yakınlaşmasına yol açmıştır. Yatırımcıların kendilerini ilgilendiren bazı problemlerle çevresel alanlarda akademik çalışmalara sponsor olması, destek sunması, ortak projeler yürütmesi, çevre mücadelesinde hakem rolü görececek olan bilimin bu menfaat çatışmasında yatırımcıdan yana taraf olması riskini arttırmıştır.

Bu süreç, aklını, vicdanını ve bilgisini bağımsız olarak kullanan bilim insanlarının yanında farklı tür bir akademisyen grubunun da ortaya çıkmasına yol açmıştır.

- 3) **Yargıdaki yapısal değişimler:** Hukuk devleti, en kısa tanımıyla faaliyetlerinde hukuk kurallarına bağlı olan, vatandaşlarına hukukî güvenlik sağlayan devlet demektir. Bir başka tanımda hukuk devleti, vatandaşların hukukî güvenlik içinde buldukları, devletin eylem ve işlemlerinin hukuk kurallarına bağlı olduğu bir sistem olarak belirtilmiştir.

İptal davasının amacının hukuk devletini kaim kılmak olduğu; **iptal davasında davacının rolünün idarenin hukuka ve kanuna aykırı işlemlerini ortadan kaldırmak suretiyle idarenin hukuka bağlılığını sağlamak ve böylece hukuk düzenini korumaktan ibaret bulunduğu;** dikkate alındığında, iptal davası ve hukuk devleti arasındaki ilişki, oldukça berrak bir şekilde ortaya çıkmaktadır.

Ne var ki bu ilişki ve denge, politik iradenin idari yargı kurumunda, tercihleri doğrultusunda yaptığı değişiklikler sonrası ciddi bir dejenerasyon sürecine girmiştir.

İdari Yargılama Usul Kanunu'nda mahkemelerin yürütmeyi durdurma kararı vermesini zorlaştıracak düzenlemeler de dahil olmak üzere, yatırımcı lehine yasal mevzuat oluşturma çabaları;

10.05.2012 tarihinde Danıştay'ın 144. kuruluş yıl dönümü dolayısıyla TBMM'de verilen kokteylde Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı Taner Yıldız'ın nükleer santrallere ilişkin soru üzerine, çalışmaların devam ettiğini belirterek, "**Bu konuda yasamanın, yürütmenin ve yargının yeknesak bir halde olduğunu görüyoruz. Bu bizim için sevindirici bir durum. Bu Türkiye'nin meselesi, hepimizin meselesi. Sanayileşmeyle, elektrikteki çeşitlendirmeye alakalı önemli bir başlık. O yüzden yasama, yürütme ve yargının tüm mensuplarına teşekkür ediyoruz**" demesi;

Aynı kokteylde idari yargının başı konumundaki Danıştay Başkanı'nın da nükleer enerji konusunda, Danıştay'ın yürütmeyi durdurup durdurmayacağına gazeteciler tarafından sorulması üzerine "**Ne varsa durduruyoruz. Yok, durdurma yok artık. İlerleme var. Ben espri yapıyorum, siz ciddiye alıp yazıyorsunuz. Devletin, milletin lehine ne varsa yapılacak. Bunun lamı cimi yok. Öyle bir şey mi var? Onu durdur, bunu durdur. Durdurduk ne oldu?**" şeklindeki ihsas-ı rey niteliğindeki açıklaması;

Bu ve buna benzer yürütme ve yargının iç içe girdiği bir ilişki biçimi, idare mahkemelerinde ve yüksek yargıda görev yapan hakim ve savcılar üzerinde ciddi baskı oluşturmakta ve mahkemelerin tarafsızlığını ciddi olarak zedeleyecek gelişmeler olarak not edilmektedir.

ÇEVRE İHLALLERİNE YOL AÇAN YA DA ZEMİN HAZIRLAYAN FAKTÖRLER ARASINDA ÇED FİRMALARININ ROLÜ

ÇED sürecinde yaşanan problemlerin bir diğer önemli kısmını, uygulama safhası oluşturmaktadır. Uygulama aşamasının önemli aktörlerinden biri olan ÇED raporu düzenleme yetkisine sahip firmalara yönelik eleştiriler, üzerinde ciddiyetle durulmayı hak etmektedir.

Bu eleştirileri şöyle sıralamak mümkündür:

- ÇED firmalarına başvuruda bulunan yatırımcıların proje dosyasında taahhüt ettikleri veriler ile fiili uygulama alanlarında karşılaşılan verilerin uyumsuzluğuna rağmen, ÇED başvuru sürecinin hemen akabinde yatırımcının yatırıma başlaması, yatırımcının denetlenmesindeki bürokratik yavaşlık, çevre ve işçi sağlığı konusunda tehlikeli sonuçlara yol açmaktadır.
- ÇED raporları, işletmenin bireysel verileri esas alınarak hazırlanmakta, işletmenin bulunduğu havzanın bütünü ele alınarak, yatırımın havza bazında kirlenmeyi ne şekilde tetikleyeceği hesaplanmamakta, yatırımlarda çevresel tahribata yol açacak unsurların çoğu görmezden gelinmektedir.
- ÇED raporları dikkatini sadece çevresel etkinin hesaplanmasına vermekte, o çevrede sürmekte olan yaşamın oluşturduğu kültürün maruz kalacağı tahribat, göz ardı edilmektedir.
- ÇED firmalarının hizmetlerine karşılık gelen ücretin, olumlu ÇED raporu beklentisi içindeki yatırımcı tarafından ödenmesi, ÇED firmalarının

yatırımcının baskısına maruz kalmasına ve ÇED firmasının da vereceği raporda tarafsız davranmamasına yol açmaktadır.

- ÇED firmalarının merkezî bürokrasi ile olan ilişkileri şaibe yaratmaktadır. Piyasada, Ankara merkezli ÇED firmalarının yatırımcılarının işini istedikleri gibi halledebileceklerine dair bir kanaat oluşmuştur.
- Ismarlama ÇED raporları, ÇED firmalarının güvenilirliğini ciddi bir şekilde zedelemektedir. ÇED firmalarında görev alan kimi bilirkişilerin akademik çalışmalarında rahatlıkla savunduğu ya da karşı olduğu hususları, ÇED raporu hazırlarken aynı rahatlıkla savunmamaları ya da karşı olmamaları, bilimsel özgürlüğün zedelenmesine, ÇED firmalarının ve bu raporları kullanarak hüküm tesis eden mahkemelerin tarafsızlığına zarar vermektedir.
- ÇED raporlarının çoğunluğunda, değerlendirmeler eksik ve hatalıdır. Kes-kopyala-yapıştır yöntemi ile daha önce hazırlanmış raporlardan alıntılar yapılmakta, yatırımın uygulanacağı sahaya gidilmeden, kimi kataloglardaki bilimsel tanımlar kopyalanıp, yapıştırılarak rapor hazırlanmakta, bu gibi veri tabanları yatırımcının işine gelir şekilde kullanılmaktadır.
- ÇED firmaları ciddi bir şekilde denetlenmemektedir. ÇED firmalarının hatalı ve gerçek dışı rapor hazırlamalarının önüne geçebilecek, caydırıcı nitelikte cezai ve hukuki (tazminat) sorumluluk halleri düzenlenmemiştir.
- Özellikle yakın bir zamanda basına da yansıyan bir olayda, Akkuyu Nükleer Santrali için hazırladığı ÇED dosyası ile gündeme gelen Ankara merkezli bir ÇED firmasının, “Sera gazı-asit yağmuru etkisi sıfır” diyerek nükleer santrali çevreci ilan ederken, aslında hangi tür enerji yatırımı ve hangi tip santral için ÇED raporu hazırlama işini almış ise o enerji yatırımı çevreci ilan ettiğinin ortaya çıkması, yukarıda yer alan eleştirilerin somut bir örneği olarak tezahür etmektedir.

Gerçekten de ÇED firmalarının denetimsizliği ve gerçek dışı rapor hazırlamaları durumunda maruz kalacakları caydırıcı cezai ve hukuki yükümlülüklerden yoksun oluşları, ÇED firmalarına yönelik diğer eleştirilerin de temelini oluşturan bir olumsuzluktur.

ÇED Firmaları olarak bilinen ve görevi yatırımcı firmalar için Çevresel Etki Değerlendirmesi Başvuru Dosyası, Çevresel Etki Değerlendirmesi Raporu ve Proje Tanıtım Dosyası hazırlamak olan kuruluşlara ilişkin yasal usul ve esaslar, 17.07.2008 tarihli ve 26939 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanan Çevresel Etki Değerlendirmesi Yönetmeliği’nin 18’inci ve 26’ncı maddelerine dayanılarak, Çevre ve Orman Bakanlığı’nca hazırlanan 18.12.2009 tarih ve 27436 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanmış “**Yeterlik Belgesi Tebliği**” ile düzenlenmiştir.

İlgili tebliğin, yeterlik belgesi alan kuruluşların yükümlülüklerini düzenleyen 9.maddesi ile yeterlik belgesi alan kurum/kuruluşların denetlenmesi, belgelerinin iptali ve askıya alınmasını düzenleyen 10.maddesi incelendiğinde;

- *ÇED Raporlarında Verilen Taahhütlere Ait Yatırımın İnşaat Dönemi İzleme-Kontrol Formunda belirtilen hususların, Nihai ÇED Raporundaki taahhütlerle ve proje alanındaki verilerle uyuşması zorunlu olduğu;*

- *Yeterlik belgesi alan kurum/kuruluşların hazırlayacakları ÇED Başvuru Dosyasında veya ÇED Raporlarında veya PTD'de; proje veya Rapor konusu ile ilgisi olmayan bilgi veya belge sunulamayacağı;*

ifade edilmesine rağmen, sadece ÇED Başvuru Dosyası veya ÇED Raporlarında veya PTD'de imza uyumsuzluğu olması durumunda, ÇED firmaları hakkında ilgili makamlara suç duyurusunda bulunulması kararlaştırılmıştır.

ÇED firmalarının ve bu firmalarda çalışan personelin yanlış veya yanıltıcı beyanları ile ya da gerçek dışı ya da sahte belgelerle hazırlanan ÇED raporları nedeniyle, ÇED firmalarına karşı uygulanan tek müeyyide, ilgili Tebliğin Ek-5'inde örneği verilen ceza puanı tablosuna göre, bir vize süresi içerisinde altmış ceza puanına ulaşılması halinde kurum/kuruluşun yeterlik belgesinin Komisyon tarafından iptal edilmesidir.

Kaldı ki böyle bir durumda dahi, yeterlik belgesi iptal edilen kurum/kuruluşlar, iptal tarihinden bir yıl sonra yeniden belge almak için müracaat edebilme hakkına sahiptir.

Görüleceği üzere ÇED firmalarının caydırıcı cezai ve hukuki müeyyidelerden yoksun oluşu, ciddi bir sorundur ve acilen bu konuda yasal düzenleme yapılarak, firmaların yasal denetimi, kurumsal ve bireysel sorumluluğuna dair boşluklar doldurulmalıdır.

ÇED SÜREÇLERİNE HALKIN KATILIMI ÖNÜNDEKİ PROBLEMLER VE ALTERNATİFLER

ÇED süreçlerine halkın katılımına dair yönetmelik ve kanunlarda mevcut düzenlemeler ve buna ilişkin toplantılar, tamamıyla göstermelik olarak yapılmaktadır.

Halkın katılımı toplantıları, idarece çok daha önceden belirlenen bir amacın, kararı alınmış bir faaliyetin hayata geçirilmesine yönelik bir zihniyetin halka dayatılması toplantısı olarak kurgulanmaktadır.

İdarede, halkın karar alma süreçlerine katılımını yok sayan, halkın görüşlerinin ne olduğuyla değil de bilgilendirme toplantısının yapılıp yapılmadığı ile yani şekilde ilgilenen bir anlayış mevcuttur. Bu haliyle halkın katılımı toplantıları son derece anti demokratik bir uygulamadır.

Halkın karar alma sürecine katılımı sadece halkın bilgilendirme toplantısına katılımı ile sınırlı kalmamalıdır. Sürecin başından itibaren ilk ilanla birlikte sonuna kadar sivil toplum örgütleri ve halkın bu sürecin içinde olacağı bir yöntemin yaratılması gerekmektedir.

Halkın görüşlerini sadece toplantılarda değil, farklı ve alternatif iletişim araçları ile de ifade etmesinin yolu açılmalı, bu konuda idarenin teşvik edici bir pozisyonda olması lazımdır.

Halkın görüşlerini özgürce ifade edebilmesine imkân tanınmalı, toplantılara katılımın kolluk güçleri tarafından engellenme çabalarından derhal vazgeçilmelidir.

Halkı bilgilendirme toplantılarında dile getirilecek olan görüşlerin, karar alma süreçlerine bir etkisi olmalıdır. Bu toplantılarda halkın oyunun o faaliyetin akıbetini belirleyecek bir ağırlığa sahip olmasının yasal alt yapısı oluşturulmalıdır.

Çevresel konularda halkın karar alma süreçlerine katılımını güçlendiren “**BM- AB Çevresel Konularda Bilgiye Erişim, Karar Almada Halkın Katılımı ve Yargıya Başvuru (Aarhus) Sözleşmesi**” ve “**BM Sınır Aşan Çevresel Etki Değerlendirmesi (Espoo) Sözleşmesi**” imzalanarak, yürürlüğe girmelidir.

Ne var ki, Dışişleri Bakanlığı Enerji, Su, Çevre İşleri Genel Müdürlüğü'nün, İzmir Barosu'nun 09.02.2012 tarihli bilgi edinme başvurusuna karşı vermiş olduğu, 21.02.2012 tarih ve 5839781 sayılı, Aarhus Sözleşmesi'nin Türkiye tarafından imzalanıp imzalanmayacağına dair Türkiye'nin tutumunu açıklayan cevabında:

“...Aarhus Sözleşmesi'nin temel yaklaşımı, halkın bilgiye erişim ve karar alma sürecine katılımında şeffaflığın sağlanması olarak özetlenebilir. Söz konusu Sözleşme'nin Genel Hükümler başlıklı 3.maddesi'nin 9.bendinde yer alan, halkın bulunduğu ülkeye, tabiiyetine ve ikametgâhına bakılmaksızın çevreyi ilgilendiren konularda karar alma sürecine katılması, bu konuda hiçbir menfaati bulunmasa dahi bilgi edinmesi ve gerektiğinde yargı yoluna başvurusunun güvence altına alınmasıyla, ülkemiz açısından büyük önem taşıyan sınıraşan sular kapsamında gerçekleştirilmesi öngörülen büyük baraj ve HES projelerine ilişkin olarak kıyıdaş ülkelerin birinin vatandaşı olsun ya da olmasın her ülke vatandaşı gerektiğinde projeleri durdurma imkânına sahip olabilecektir... Neticede Aarhus Sözleşmesi'ne taraf olunması halinde, uygulamada karşılaşılabilecek en büyük sorunun bu hakkın istismarı ve bazı projelerin engellenmesi veya geciktirilmesi yönünde yapılacak olan girişimlerden kaynaklanacağı değerlendirilmektedir. Anılan Sözleşme'ye ilişkin tutumumuz bu endişelerden kaynaklanmaktadır...”

denmek suretiyle, yatırım uğruna çevre korumadan vazgeçmenin ve çevresel konularda halkın demokratik katılımını gözardı etmenin, uluslararası bir devlet politikası haline geldiği itiraf edilmiştir.

ÇED SÜRECİNE DAİR DİĞER ÖNERİLER

- Halkın yerinden yönetiminin temsilcileri olan yerel yönetimlerin ruhsat verme yetkilerinin daraltılması, yetkinin il özel idarelerine ve valiliğe devredilmesi gibi düzenlemeler, karar alma süreçlerinin çevre aleyhine sonuç doğurmasına yol açmaktadır. Yerel yönetimlerin çevresel konularda karar alma süreçlerine etkin katılımı sağlanmalıdır.

- Çevre ihlallerinin tespiti ve raporlanması amacıyla, ağırlıklı yapısının sivil toplum kuruluşları, hukuk örgütleri ve meslek odaları temsilcilerinden oluşan bağımsız ve icrai nitelikte karar verme yetkisine sahip **çevre izleme kurulları** oluşturulmalıdır.
- Belli bir hareketin çevre açısından olumsuz ve zararlı sonuçlar doğuracağı hakkında ciddi bir şüphe bulunması halinde, bilimsel bir kanıtın ortaya çıkmasını beklemeden, yani çok geç olmadan önlem alınması anlamına gelen **“İhtiyat İlkesi”**, çevre mevzuatında yerini almalıdır.
- Kamu Kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarının ve özellikle Barolar gibi hukuk örgütlerinin çevresel konularda idarenin hukuka aykırı eylem ve işlemlerine karşı iptal davası açma hakkının bulunmadığına dair, son dönemde idari yargıda vermeye başlanan ehliyetten ret kararları, özgürlükçü, bağımsız, uluslararası sözleşmelerle korunan temel hak ve özgürlüklere saygılı bir yargılama alanından geriye gidişin tezahürü olması açısından tehlikeli bir gelişmedir. Bu kötü gidişin önüne geçmek için gerekli önlemlerin alınması, hem siyasetin, hem de yüksek yargının, baroların ve Barolar Birliği'nin ortak sorumluluğundadır.
- ÇED Yönetmeliği EK-II'de Seçme Eleme Kriterleri Uygulanacak Projeler Listesi'nde yer alan aşağıdaki projeler, mutlak suretle EK-I ÇED Uygulanacak Projeler Listesi'ne kaydırılmalıdır:

Kimya, petrokimya, ilaç ve atıklar

2- Toplam depolama kapasitesi 500-50000 m3 arası olan doğalgaz, petrokimya, petrol ve kimyasal ürün depoları (Perakende satış istasyonları bu kapsamın dışındadır.).

3- Tarım ilaçları ve farmasotik ürünlerin, boya ve cilaların, elastomer esaslı ürünlerin ve peroksitlerin üretildiği veya elastomer esaslı ürünlerin işleme tabi tutulduğu tesisler, bitki gelişim düzenleyiciler.

4- a) Belediye atıkları dahil olmak üzere atıkların kompost ve diğer tekniklerle ara işleme tabi tutulması, düzenli depolanması ve bertaraf edilmesi için kurulan tesisleri,

6- Kümes ve ahır gübrelere geri kazanılması ve bertaraf edilmesine yönelik tesisler.

7- Toplam depolama kapasitesi 500 ton ve üzeri kapasitede olan patlayıcı ve parlayıcı madde depoları.

Sanayi tesisleri

9-Kaplama tesisleri:

a) Elektrolitik veya kimyasal proseslerle metal veya plastiklerin yüzeylerinin metalle kaplandığı tesisler (vakum altında kaplama hariç) veya metallere yüzey temizleme işlemi (mekanik işlem hariç) yapılan tesisler (toplam havuz hacmi 5 m³ ve üzeri),

12- Her çeşit kâğıt üretim tesisleri.

14- Ham deri işleme tesisleri (konfeksiyon ürünleri hariç).

22- Klinker öğütme tesisleri.

23- Tehlikeli ve özel işleme tabi atıkların ara depolanması

26- Yıllık 1000 ton ve üzeri fosfor, azot ve potasyum bazlı basit veya bileşik gübrelere üretimi.

Tarım, orman, su kültürü ve gıda

28- Hayvansal ürünlerin üretimi ile ilgili projeler:

ç) Kültür balıkçılığı projeleri (30 – 1.000 ton/yıl),

d) Balık kuluçkahaneleri (40 milyon adet/yıl ve üzeri yavru üretimi),

e) Büyükbaş (50 adet/gün ve üzeri) ve/veya Küçükbaş (300 adet/gün ve üzeri) hayvanların kesiminin yapıldığı tesisler,

f) Kanatlı hayvanların kesiminin yapıldığı tesisler (10.000 adet/gün ve üzeri),

g) Rendering tesisleri.

29- Arazi kullanım vasfını değiştirmeyi amaçlayan projeler:

b) İşlenmemiş veya yarı işlenmiş alanların, tarım ve orman amacı ile kullanımını amaçlayan projeler (500 hektar ve üzeri),

c) Orman alanlarının başka amaçla kullanıma dönüştürülmesi projeleri (500 hektar ve üzeri),

30 – Hayvan Yetiştirme Tesisleri:

a) Büyükbaş ve/veya küçükbaş hayvan besi tesisleri (500–5000 adet büyükbaş, 1000–10000 adet küçükbaş kapasiteli),

b) Tavuk veya piliç yetiştirme tesisleri (Bir üretim periyodunda 20.000 ile 60.000 adet arası tavuk, 30.000 ile 85.000 adet arası piliç veya eş değeri diğer kanatlılar),

Ulaşım, altyapı ve kıyı yapıları

31 –Altyapı tesisleri:

ç) Denizden 10.000 m2 ve üzerinde alan kazanılması projeleri,

h) Havaalanları (Ek-I’de yer almayanlar),

i) Belediye mücavir alanı dışındaki yolların şerit sayısına bakılmaksızın güzergahtan ayrılan kısımların toplam güzergahın yarısı ve üzerinde değişen yollar,

j) 300.000 m3 ve üzeri malzeme çıkarılması planlanan dip taraması projeleri,

l) Tekne veya 24 m uzunluğa kadar yat imalatı yapan tesisler

m) 1 milyon m3/yıl ve üzeri yeraltı suyu çıkarma veya yeraltında depolama projeleri,

n) Su depolama tesisleri (göl hacmi 5 milyon m3 ve üzeri baraj ve göletler),

o) Derin deniz deşarjı projeleri.

Enerji, turizm, konut

32 – Kurulu gücü 0-25 MWm arasında olan nehir tipi santraller.

33 – 10 MWe ve üzeri Rüzgâr enerji santralleri.

34 – Jeotermal kaynak kullanarak enerji üreten ve kurulu gücü 5 MWe ve üzerindeki tesisler

35 – Elektrik, gaz, buhar ve sıcak su elde edilmesi ve/veya nakledilmesi için kurulan endüstriyel tesisler (20 MWt – 300 MWt arası).

39 – Toplu halde projelendirilen konutlar (200 konut ve üzeri).

40 – Turizm konaklama tesisleri (100 oda ve üzeri oteller, tatil köyleri, turizm kompleksleri, ve benzeri.).

43 – Temalı parklar (halkın eğlenmek amacı ile para ödeyerek girdiği, geniş alanlara kurulu parklar).

45 –Arabalar ve motosikletler için kalıcı yarış ve test sahaları.

46 – Spor kompleksleri ve hipodromlar.

47 –Golf tesisleri.

48-Alışveriş merkezleri (10.000 m2 ve üzeri kapalı inşaat alanı).

Madencilik

49 – Madencilik projeleri (maddenin tamamı)

51 – Kömür işleme tesisleri,

a) Havagazı ve kok fabrikaları,

52 –Petrokok, kömür ve diğer katı yakıtların depolama, sınıflama ve ambalajlama tesisleri (perakende satış birimleri hariç).

54 – (Ek:RG-30/6/2011-27980) EK-I’de yer alan projeler kapsamında bulunmakla birlikte, yeni bir metot veya ürün denemek ve geliştirmek amacı ile hazırlanan ve iki yıldan uzun süreli olmayan projeler.

- ÇED Yönetmeliği’nin Geçici 3.maddesi (yönetmelik kapsamı dışında bırakılan projeler) iptal edilmelidir.
- ÇED Yönetmeliği’nin 23.maddesi değiştirilmeli, Askeri projeler ÇED prosedürüne dahil edilmelidir.
- ÇED Yönetmeliği’nin 24.maddesinde yer alan olağanüstü durumlar ve özel hükümlerin kapsamı daraltılmalı; (c) bendi kaldırılarak Organize Sanayi Bölgeleri, İhtisas Organize Sanayi Bölgeleri, Endüstriyel Bölgeler, Serbest Bölgeler, Stratejik Çevresel Değerlendirme yapılacak alanlar, Su Ürünleri Potansiyel Üretim Alanları ile Teknoloji Geliştirme Bölgelerinde kurulması planlanan projeler, ÇED prosedürüne dahil edilmelidir.